

Завдання з 19.04. по 23.04.21

22 квітня:

1. **Театр і кіно.** Перші професійні актори — скоморохи. Шкільний театр козацько-гетьманської доби. Національний ляльковий театр вертеп. с. 190-193

Домашнє завдання:

1. **Перевірте** завдання і **оцініть** свою роботу (1 завдання – 4 бали, за 3 завдання – 12 балів) – див. нижче у Додатку.
2. **Опрацюйте** за підручником: с. 190-193; **прогляньте** матеріал у Додатку (див. нижче) за посиланнями, **напишіть** конспект (коротко); дайте відповідь (усно):
 - Порівняйте діяльність скоморохів і європейських мандрівних акторів.
 - Пригадайте, що ви знаєте про вертеп, його персонажів.
 - Назвіть традиційний склад троїстих музик.

Додаток

1. **Перевірте завдання** і оцініть свою попередню роботу (1 завдання – 4 бали, за 3 завдання – 12 балів):
 - 1) **Установіть відповідність:**

1. М. Лисенко	г) фундатор національної композиторської школи
2. М. Вербицький	а) фундатор Перемишльської композиторської школи
3. Леся Дичко	д) «Королева української хорової музики»
4. Борис Гмиря	б) Найвідоміший бас українського походження
5. Соломія Крушельницька	в) «Найпрекрасніший і найчарівніший Баттерфляй».
 - 2) **Установіть відповідність:**

1. Квітка Цісик	б) Стала володаркою премії «Оскар» (1977)
2. Ніна Матвієнко	а) Легенда української пісні, Герой України
3. Платон Майборода	г) автор «Пісні про рушник» на сл. А. Малишка
4. Олександр Білаш	д) автор пісні «Два кольори» на сл. Д. Павличка
5. Володимир Івасюк	в) автор пісні «Червона рута»
 - 3) **Установіть відповідність між назвою опери і автором:**

1. Семен Гулак-Артемівський	в) «Запорожець за Дунаєм»
2. Микола Аркас	д) «Катерина»
3. Микола Лисенко	г) «Тарас Бульба»
4. Анатоль Вахнянин	а) «Купало»
5. Денис Січинський	б) «Роксолана»

II. **Театр і кіно**

Перші професійні актори — скоморохи

За княжої доби відбувається відокремлення народної та професійної культури. Почали відрізнятися культура низів і культура князів (дружинної верхівки). З розвитком давньоруської книжності, появою бібліотек і шкіл ці відмінності виявляються дедалі більше.

Скоморохи (у перекладі з лат. — веселі люди) — *перші професійні актори, музиканти, танцюристи, акробати, дресирувальники* зазнали найжорстокіших переслідувань з боку духовництва. Представники християнської церкви забороняли їхні «бісівські» видовища, тому що вони походили з архаїчних язичницьких обрядів і вірувань.

Скоморохи виступали як перед народом, так і перед князівською знаттю. В їхньому мистецтві інтегрувалися особливості давнього обрядового театру і деякі риси княжого театру, що мав зародки професіоналізму.

Тематика княжого театру спиралася на лицарську пісню речитативно-величального характеру в супроводі музичних інструментів (подібно до німецьких шпільманів — мандрівних співаків, музикантів, акторів, акробатів). Із занепадом Київської держави занепав і княжий театр, а його персонажі («князь», «княгиня», «бояри», «дружина» та ін.) перейшли до народного театру.

Вистави скоморохів не потребували спеціального приміщення. Єдиним обладнанням була ширма, за якою актори перевдягалися, надівали маски, чіпляли бороди, вуса тощо. Представники цього розважально-жартівливого мистецтва гуртувалися в мандрівні ватаги й брали участь у різних ритуалах і святах. Найчастіше водили вулицями «Козу», інколи — дресированих ведмедів, виступали на майданах і базарах зі сценками соціально-викривального змісту. Народ любив скоморохів за їхні дотепні дієства, складав про них пісні. Чимало сіл на теренах усієї України дістали назву «Скоморохи», що підтверджує надзвичайну популярність цих мандрівних акторів.

Шкільний театр козацько-гетьманської доби

Виникнення в Україні шкільного театру як різновиду театрального мистецтва зумовлене розквітом освіти. Провідними осередками культури в XVII—XVIII ст. вважалися братські школи, колегіуми й академії, що підпорядковувались місцевим єпархіям. У навчальних закладах, окрім обов'язкових дисциплін, викладали поетику* й риторичку**. Педагоги навчали учнів складати панегірики й декламації у формі промов. Ці твори виконувалися з нагоди великих релігійних свят, визначних урочистостей, для вшанування почесних гостей тощо. Деякі виступи читців відбувалися у формі діалогу і потребували акторської майстерності. Саме декламації та діалоги сформували основу шкільної драми.

Перші українські театралізовані вистави розігрувались в Острозькому колегіумі, Львівській братській школі, Києво-Могилянській академії. Найпопулярнішими були різдвяні й великодні постановки, а також п'єси морально-дидактичного й історичного змісту. Принципи складання шкільної драми, її жанри (трагедія, комедія, трагікомедія), особливості мови виклав у своєму підручнику «Піітика» Феофан Прокопович.

Художньо-образна система й мова шкільної драми мали особливий характер. Її головне призначення — висвітлення людських чеснот і вад, ствердження праведного способу життя. Тож автори п'єс чітко розподіляли своїх героїв на позитивних і негативних. Кожен персонаж — символ, уособлення «добра» чи «зла», про що свідчили його репліки, костюм і навіть ім'я (Любов, Радість або Ненависть, Заздрість). Символічність є характерною особливістю й самого дієства. Наприклад, перевдягання героя Істиною у світлі одежі означало його каяття, духовне відродження. Репліки

персонажів драми були написані «високим» стилем, виконували виховну роль як настанови глядачам.

В антрактах шкільних драм студентами розігрувалися невеликі комедійні п'єси на побутові теми. У них автори й актори гостро висміювали людські вади: жадібність, глупоту, зарозумілість, хитрощі тощо.

Національний ляльковий театр вертеп

У XVII—XVIII ст. в Україні набув поширення вертеп — народний театр ляльок. Його походження вчені пов'язують із західноєвропейськими містеріями — середньовічними релігійними драмами, що потрапили в Україну з Польщі. Основу вертепної драми складали канонічна частина (розігрування біблійної легенди про народження Христа) і світська (інтермедії історичної чи побутової тематики).

Вертеп являв собою велику скриню у вигляді будиночка або церкви, поділену на два поверхи. На верхньому поверсі відбувалися вистави на релігійні сюжети, а на нижньому — із народного життя.

Традиційно вертепне дійство розпочиналося релігійною п'єсою, у якій розповідалося про народження Ісуса, поклоніння волхвів, винищення немовлят царем Іродом і його смерть. Потім дійство переходило на нижню сцену, де розігрувалися народно-побутові сценки з реального життя.

У чому полягає особливість художньо-образної мови театру ляльок? Наведіть приклади найвідоміших народних театрів інших країн. Що спільного між ними?

Єдиного тексту вертепної канонічної драми не існує, відомі кілька варіантів, записаних ученими в різних регіонах України: *Сокиренський вертеп, Славутинський, Батуринський, Хорольський, Куп'янський, західноукраїнські й закарпатські тексти*. Але загалом така п'єса має сталий сюжет, її героями є Діва Марія, Йосип, немовля Ісус, троє волхвів, Рахіль із немовлям, цар Ірод, Смерть, янголи, солдати тощо. Урочисте театралізоване дійство супроводжувалося виконанням хорів, колядок, а тексти складали літературною (на той час церковнослов'янською) мовою.

Комедійні інтермедії, на відміну від канонічної драми, мали широкий репертуар, сюжети часто змінювалися, відповідно до місцевості та реальних подій суспільного життя. Серед персонажів найпопулярнішими були *Циган, Москаль, Шинкарка, Чорт, Запорожець, Лях*. Загалом народний театр вертеп налічував понад сорок ляльок, більшість із яких була задіяна саме в інтермедіях. Їх персонажі розмовляли народною українською мовою, були вдягнені в національні костюми. Веселе театралізоване дійство виконавці збагачували народними піснями, обрядами, жартами.

Розігрувати вертепні вистави розпочинали *наприкінці грудня і закінчували після Різдвяних свят*. У розігруванні п'єс вертепу брали участь аматори (зазвичай ремісники, які взимку залишались без роботи, а також бурсаки, студенти колегіумів). Зібравшись у гурт і поставивши вертепну скриню на санчата, вони відвідували ярмарки та гуляння, запрошуючи глядачів на виставу. Траплялося, що вертепники давали й приватні покази: їх запрошували до осель розважити родину своїм мистецтвом за окрему платню й частування.

Вистави Вертепу відбувалися в спеціальній скриньці, яка зовнішнім виглядом була схожа на макет двоповерхового будиночка, на своєрідну двоярусну сцену. Починалося дійство на верхній сцені біблійними легендами, потім переходило на нижню сцену, де розігрувалися комічні народнопобутові сцени з реального життя. Вертепник, пересуваючи на дротиках дерев'яні ляльки, змінюючи відповідно голос, говорив за кожну дійову особу. Вистави показували на ярмарках, міських площах, по хатах селян і міщан. Ляльки першої частини групуються навколо різдвяної дії, розгортаючи євангельський сюжет про народження Ісуса Христа, про поклоніння йому пастухів і царів-волхвів, про Іродів наказ вирізати віфлеємських немовлят, за що смерть стинала йому косою голову. Дійство мало український колорит: пастухи були в сіряках, із сопілками, по-народному віталися тощо. Несамовитий Ірод-цар, постійно оточений воїнами, – “прелюбезний друг” самого чорта, який, однак, з радістю тягнув безголове тіло царя до пекла, а хор повчав: “А от так несуть розкошників сего світа”.

Ляльки світської, побутової частини мають національне забарвлення. Тут виступали інші персонажі: дід і баба, солдат москаль і красуня, циган з циганкою, угорець з угоркою, шляхтич з полькою та слугою, шинкар-євреї з жінкою, шинкарка, уніатський піп, селянин Клим з козою, дяк-бакаляр (пиворіз) та його учень, а наприкінці — жебрак Савочка. Різноманітний склад цих персонажів по-своєму відтворював структуру тогочасного українського суспільства, його звичаї, симпатії та антипатії. В цій частині діяв запорожець (він навіть розміром більший від інших ляльок) – героїчна постать, сповнена почуття своєї соціальної сили і людської гідності, що перемагає всіх ворогів. У своєму монолозі він розгортав цілу історію народно-козацького визвольного руху, боротьби українців проти різних загарбників і гнобителів. Рядки з цього монологу виписано під численними картинками козака Мамає.

Персонажі інтермедій змагалися в дотехах, співали, танцювали тощо, кожен діяв згідно зі своїми соціальними, становими, національними, віковими ознаками та інтересами. Це створювало повчальне і веселе динамічне видовище.

Основна маса персонажів розмовляла українською мовою, солдат — переважно російською, мова цигана була пересипана “циганськими” словами.

На Україні був відомий ще так званий *живий Вертеп*, в якому ролі дійових осіб виконували не ляльки, а люди. Саме його під час Різдвяних Свят можна зустріти на вулицях Львова.

Троїсті музики

Троїсті музики — народний інструментальний ансамбль, у складі якого були скрипки, басолі (баса), бубна (в центральних областях), або скрипки, цимбали, бубна (у західних областях).

Вперше згадуються в Україні в кінці 17 — початку 18 століття.

Троїсті музики відігравали важливу роль у побуті українського села: на народних святах, весіллях, ярмарках тощо. Виконували переважно танцювальні і пісенні мелодії.

«Троїсті музики Прикарпаття»

Про свою троїсту музику гуцули створили поетичну легенду... *Три легені* — скрипаль, цимбаліст та сопілкар — закохалися у дівчину. Вибираючи собі нареченого, дівчина запропонувала їм принародно змагатись у грі: чиє виконання народ визнає найліпшим — за того вийде заміж.

Кожний легінь грав на своєму інструменті найулюбленішу мелодію. Та ж виконання було таким майстерним, що жодний не одержав переваги. Тоді дівчина звеліла кожному зіграти одну й ту ж пісню, — але й цього разу не розсудили найкращого...

Залишилося останнє — грати легіням разом. Та від сумісної гри народилася нечувана досі, чарівна музика і народ вирішив — не слід розлучати легінів.

А музику ту назвали ТРОЇСТОЮ МУЗИКОЮ...

Створення троїстої музики, як основи розвитку народної інструментальної творчості, було великим досягненням у житті простого люду.

Відомо, що східні слов'яни (українці, білоруси, росіяни) з найдавніших часів користувалися музичними інструментами: бубнами, тарілками, рогами, трубами, сурмами, піпелями, сопелями, гусями, гудками та ін. Під час формування народностей були створені вже суто національні інструменти — українська кобза або бандура, білоруські цимбали, російська балалайка, які помітно поповнили загальнослов'янський інструментарій.

В Україні протягом віків викристалізовувались різноманітні за складом народні інструментальні ансамблі. Спочатку в цих ансамблях провідну роль відводили гусям. Та коли був створений класичний зразок скрипки, утворюється ансамбль троїстої музики. Він зберігся і відіграє визначну роль у народному музичному побуті і в наш час.

Назвали цей ансамбль троїстою музикою тому, що до його складу входять три виконавці: скрипаль, цимбаліст (або виконавець на іншому інструменті) та бубніст. Найбільш розповсюджені типи троїстої музики такі: скрипка, басоля і бубон — в центральних областях України; скрипка, цимбали, бубон або ж барабан — в західних областях.

Тепер, залишивши за собою традиційну назву, українські інструментальні ансамблі, значно розширили свій склад. Вони укомплектовуються в основному з таких інструментів: струнні — скрипка, басоля (віолончель) або контрабас, цимбали, рідше — бандура; духові — флейта, кларнет, сопілка (денцівка або флюяра), зрідка труба або корнет в строї-сі-бемоль, тромбон педальний в строї-до; клавішні — гармонія або баян; ударні — барабан разом з мідними тарілками чи бубон.

Перелічені струнні, духові та ударні зустрічаються в народних ансамблях у найрізноманітніших поєднаннях. Проте, є провідні, без яких укомплектування

неможливе — це скрипка та цимбали. Скрипці, як правило, належить основна роль в будь-якому за складом ансамблі.

Серед численних троїстих музик виділяються брати Ватаманюки. Вони цілком зберігають народну манеру гри, яка позначена колоритом, характерним лише для Гуцульщини — мальовничого куточка України.

Сімейні ансамблі — це чудова традиція ще з давніх давен.

Виконавці демонструють окремі школи народних інструменталістів — скрипалів, цимбалістів, сопілкарів, які зберігають особливості інструментальної практики своїх місцевостей.

В репертуарі троїстих музик багато сучасних мелодій, що широко звучать на народних святах, весіллях. За народною традицією — виконавці, граючи, співають.

Особливе місце в репертуарі займають тематичні п'єси. Найстаріші учасники В. Ілюк та І. Остафійчук на трембітах і теленках грають цілу сюїту, присвячену Виходу, Проводам та Зустрічі з полонини. В інших п'єсах є цікаві зображальні елементи: наслідування співу птахів, скрипінню воріт, передзвону молотів у кузні тощо.

Маловський М. Троїсті музики. Акварель. Київ. 1965.

<https://www.youtube.com/watch?v=CWB2yXhDsxM> (8.36 хв) - Василь Гекер (скрипка)

«Троїсті музики» з Національного академічного оркестру народних інструментів

«Троїсті музики» з Національного академічного оркестру народних інструментів: Василь Гекер (скрипка), В. Овчарчин (сопілка), А. Бойчук (цимбали) та А. Мітін (бубон). Виявляється, скрипка не була для України запозиченим інструментом. Її предок — гудок. У XVIII столітті скрипка стала концертним інструментом. Без «Троїстих музик» не обходилось жодне свято. Сучасні «Троїсті музики» виконали кілька українських народних мелодій і викликали захват у публіки.